

Fort 41a „Mydlniki”

Fort pomocniczy piechoty 41a „Mydlniki” położony jest przy ul. Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego w Krakowie. Stanowi obecnie jeden ze 120 zachowanych obiektów wojskowych, wchodzących w skład austriackich fortyfikacji tzw. Twierdzy Kraków.

Twierdza Kraków (niem. *Festung Krakau*), uważa się powszechnie za kolejny etap dzieła fortyfikowania miasta, począwszy od czasów przedhistorycznych. W rzeczywistości pewną ciągłość i konsekwencję w obwarowaniu nie tylko centrów miast krakowskiej aglomeracji (i tak już otoczonych murami średniowiecznymi - Kraków, Kazimierz), ale i przedmieść, zapoczątkowano w latach 90. XVIII stulecia, najpierw pracami fortyfikacyjnymi na Wawelu, a następnie budową pasma okopów z polecenia Tadeusza Kościuszki.

Decyzja o zamianie Krakowa w twierdzę austriacką zapadła po Wiośnie Ludów i włączeniu terytorium Wolnego Miasta Kraków do Monarchii Habsburgów. Zdano sobie sprawę z potrzeby obwarowania Galicji, która – jak się spodziewano – w chwili wybuchu wojny stanie się obszarem manewrowym wojsk. W raporcie specjalnie powołanej Komisji wojskowej ds. fortyfikacji zaprezentowano projekt budowy pasa umocnień, a zarazem obrony wzdłuż Karpat, na linii Kraków – Przemyśl – Zaleszczyki. Zadaniem nowych fortec miały być: obrona i zabezpieczenie frontu rosyjskiego oraz niedopuszczenie do przemieszczenia się nieprzyjaciela w głąb monarchii austriackiej.

Pierwsze prace rozpoczęto już w 1849 r., od modernizacji Wawelu i kopca Krakusa, a ostateczną decyzję cesarza Franciszka Józefa I o budowie Twierdzy Kraków ogłoszono 12 kwietnia 1850 r. Fortyfikacje powstawały w kilku fazach. Pierwsza przypadła na lata: 1849-1869, kiedy uformowano silny obóz warowny wojsk, twierdzę poligonalną, obejmującą dwa pierścienie umocnień, składających się ze struktur w częściach murowanych cegłą, o pewnych walorach estetycznych – styl arkadowy i neogotycki. Druga faza budowy twierdzy przypadła na okres od 1872 do 1888 r. W tym czasie powstał trzeci pierścień umocnień tzw. twierdza fortów artyleryjskich. Trzecia faza rozpoczęła się w 1892 r., a zakończyła się wraz z wybuchem „Wielkiej Wojny” – I wojny światowej w 1914 r. Pierwowzorem dla jej rozwiązań militarnych - grup fortowych (o dziełach różnego typu), charakterystycznych dla systemu fortowego rozproszonego, był zespół umocnień w Lesie Wolskim (z fortem „Skała”), uformowany w latach 80. XIX stulecia. Ostatnia faza rozbudowy twierdzy odbyła się w czasie trwania działań wojennych w latach 1914-1916.

Budowa fortu pomocniczy piechoty 41a „Mydlniki” odbyła się w trzeciej fazie wznoszenia twierdzy, spowodowana zmianami w konstrukcjach fortyfikacji europejskiej oraz upowszechnienie się modelu fortu pancernego w różnych typach i odmianach. Fort „Mydlniki” powstał w latach 1895-1896, prawdopodobnie, jako dzieło ziemne, a następnie został przebudowany na stałe w 1902 r. w fort ceglano-betonowy. Należał do czwartego sektora obronnego (wraz z fortami „Bronowice Małe”, „Tonie”, „Pasternik”, „Podchruście”, „Pękowice”), mającego na celu ochronę zachodniego odcinka Twierdzy Kraków, pomiędzy dolinami rzek Rudawy i Prądnika od strony północnej, z ważnymi strategicznie traktami komunikacyjnymi. Fort jest usytuowany na małym wzniesieniu opadającym ku linii kolejowej, dominując jednak nad otoczeniem. Jest to obiekt niemal bliźniaczy do Fort 49 1/2a „Mogiła”. Narys fortu jest geometryczny o niemal półkolistym przebiegu fosy czołowej i prostej linii wału zapola. Wjazd do fortu prowadzi od wschodu, przed którym znajdowała się nieobronna wartownia na czas pokoju. Obszar wjazdu oraz plac broni osłania kaponiera szyjowa (dobudowana podczas modernizacji w 1910 r.), dostawiona do parterowego budynku koszarowego w pobliżu bramy głównej. Koszary wraz z kaponierą wykonane są z cegły nietynkowanej i przykryte stropem stalowo-betonowym. Tylne części budynku całkowicie osłonięta jest ziemią. Koszary podzielone są korytarzem na dwa skrzydła: południowe prowadzące do kaponiery oraz do wyjścia na wał piechoty, a także północne, również z wyjściem na wał. Obie sale są dobrze doświetlone oknami w ścianie elewacyjnej, pierwotnie zabezpieczonymi okiennicami pancernymi. Na osi bramy za koszarami znajduje się poterna prowadząca do schronu głównego. Schron składa się z trzech pomieszczeń: przedsionka i dwóch komór, zaopatrzonej w strzelnice do niezależnej ich obrony. W przedsionku znajduje się forteczna studnia, a pierwotnie znajdowały się tu również zamurowane po wojnie wyjścia na wał piechoty. Powierzchnia obiektów kubaturowych wynosi łącznie 645 m². Fort otoczony jest dobrze zachowaną fosą o spłaszczonym stoku i wewnętrznym wałem piechoty ze stanowiskami strzeleckimi.

Fort nie wziął bezpośredniego udziału w działaniach bojowych I wojny światowej, mimo, że był 1914 r. uzbrojony w działo artyleryjskie 4x9 cm M.75/96 umiejscowione na wałach, w cztery lawety forteczne. Wartę pełnili żołnierze jednostek artylerii (2 oficerów i 49 szeregowców), piechoty (2 oficerów i 130 szeregowców) oraz pionierów (1 oficer i 6 szeregowców). W okresie międzywojnia został przejęty przez Wojsko Polskie. W 1939 był obsadzony żołnierzami. Przypuszcza się, że z tego roku pochodzą przekopy przez koronę wału piechoty pozwalające na usytuowanie tam karabinów maszynowych. W okresie powojennym

w latach 1965-82 wykorzystywany był na cele magazynowe przez Krakowskie Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil”. Od tego czasu nie był użytkowany, stopniowo ulegając degradacji. Wartownię fortu pochłoniął pożar pod koniec lat 90, a jedynymi śladami po tym obiekcie są pozostałości schodów oraz niewielka piwniczka. Po 2000 r. został okradziony niemal w komplecie z elementów pancernych, a dwie ocalałe okiennice zdeponowano w magazynach Zakładu Gospodarki Komunalnej. Obecnie fort jest zaniedbany i zaśmiecony, mimo że znajduje się w gestii Zarządu Budynków Komunalnych i jest wpisany do Rejestru Zabytków pod nrem A-123/M.

Autor: dr Przemysław Jędrzejewski

Bibliografia:

Atlas Twierdzy Kraków - Atlas panczerzy Twierdzy Kraków" – informacje Forteca nr 12 - spis obiektów kubaturowych Twierdzy Kraków, Seria II, t. 3.

Atlas Twierdzy Kraków - Fort 44 Tonie - informacje/plany. Seria I, t. 16.

Atlas Twierdzy Kraków - Z problematyki adaptacji krakowskich fortów - informacje/plan, Seria II, t. 2.

Brzoskwinia W., Janczykowski J., *Zabytki fortyfikacji Twierdzy Kraków. Ochrona i konserwacja w latach 1991-1998* [w:] *Atlas Twierdzy Kraków, seria II, t. 1*, Kraków 1998.

Hołda R., *Czytanie Twierdzy Kraków*, „Jornal of Urban Ethnology”, 2014, nr 12.

<http://kaponiera.pl/4/mydlniki.html> [stan na dzień 24.08.2020]

<http://kaponiera.pl/4/tonie.html> [stan na dzień: 24.08.2020]